

Historia zawodu fryzjerskiego

Historia rzemiosła fryzjerskiego sięga bardzo odległych czasów. Podobnie jak inne rzemiosła, pielęgnowanie włosów było wynikiem potrzeb człowieka, zwłaszcza chęci upiększania ciała i dbałości o wygląd zewnętrzny. Pojęcie piękna zmieniało się w ciągu wieków, a decydujący wpływ na rozwój rzemiosła fryzjerskiego wywierała przede wszystkim kapryśnie zmieniająca się moda.

Życie ludzkie i otaczający człowieka świat ulegają jednak ciągłym zmianom. W ciągu wieków człowiek uczył się opanowywać przyrodę oraz sporządzać różne narzędzia pracy potrzebne do zaspokojenia swoich życiowych potrzeb.

To, co dziś wyrasta na naszych głowach, stanowi tylko niewielką część okazałego owłosienia, które niczym futro okrywało ciała naszych przaprzodków. Było ono niezbędne dla ochrony przed zimnem, promieniami słonecznymi i urazami. W miarę rozwoju ludzkości owłosienie to powoli zanikało. Przestało być bezwzględnie konieczne a człowiek mógł chronić się przed zimnem w inny sposób. Jednak nawet dziś jesteśmy bardziej związani z naturą, niż sądzimy. Istnieją przypuszczenia, a także pewne dowody na to, iż okresowe wypadanie włosów u człowieka waha się, podobnie jak u zwierząt, w zależności od pory roku. Wiosną tracimy więcej włosów niż jesienią czy zimą. Jednak są to jedynie hipotezy wymagające dokładnych badań.

Rozwój narzędzi pracy, umiejętność posługiwania się nimi i nabywane z czasem doświadczenia doprowadziły w społeczeństwie pierwotnym do naturalnego podziału pracy. Jedne grupy zajmowały się np. tkactwem, inne szyciem, garncarstwem, ciesielstwem itp. Powstawanie grup zawodowych

poprawiało warunki życiowe, podnosiło poziom życia, a także pozwalało na pełniejsze zaspokajanie potrzeb i wymagań. W miarę poprawy warunków bytowych powstawały nowe zawody, podnoszące estetykę wyglądu człowieka, m.in. fryzjerstwo.

Rozwój rzemiosła fryzjerskiego łączy się ściśle z istnieniem miast. W najdawniejszych źródłach historycznych, związanych z życiem i rozwojem miast, znajdują się dowody istnienia sztuki fryzjerskiej, o wysokim poziomie artystycznym, co jest wynikiem sprzyjających warunków, jak większe skupiska ludności, wyższe potrzeby mieszkańców miast niż wsi oraz wyższy stopień ich kultury.

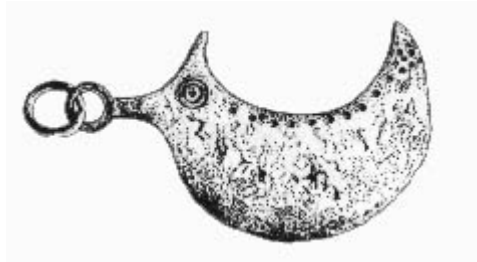
Z dokonanych odkryć i badań wynika, że już ok. 5000 lat p.n.e. pielęgnowaniu ciała ludzkiego poświęcono wiele uwagi i troski. Niemal we wszystkich dawnych kulturach znajdujemy przedmioty służące do pielęgnacji i układania włosów. Stosowano różnego rodzaju środki, przyrządy i ozdoby, które umożliwiały nadawanie modnego w danym okresie wyglądu.(ryc. 1, 2, 3).

Ryc. 1 Ozdobny grzebień z drewna hebanowego używany przez starożytnych Egipcjan

Ryc. 2 Sztabka z brzoza do układania włosów w loki używana przez starożytnych Egipcjan

Ryc. 3 Brzytwa z brązu w kształcie sierpa używana przez starożytnych Egipcjan

Egipt

Rzeźby i malowidła egipskie świadczą o tym, że pielęgnowanie włosów znane było już w starożytnym Egipcie. Cechą charakterystyczną fryzury był jej kształt zbliżony do trapezu. Włosy splatano przeważnie w drobne warkoczyki i obcinano w taki sposób aby tworzyło uczesanie na tzw. pazia (ryc. 4). Wykonanie takiej fryzury było bardzo pracochłonne.

Ryc. 4 Nefretete – fryzura egipska

Modne było też noszenie kunsztownie wykonanych peruk (ryc. 5), których rodzaj świadczył o stanowisku i piastowanej godności.

Ryc. 5 Peruka z długimi włosami używana przez starożytnych Egipcjan

Również kolor włosów miał duże znaczenie w obowiązującej modzie, utrzymywano je w kolorze ciemnobrązowym i czarnym, używając do tego min. Barwnika roślinnego - henny. Malowano również paznokcie. W późniejszych czasach robiono fryzury kobiece z własnych włosów, stosowano trwałą ondulację. Pielęgnowanie i układanie włosów należało do niewolnic, przy czym każda z nich miała powierzone czynności, jak mycie, czesanie, farbowanie.

Babilonia i Assyria

Odkrycia i znaleziska babilońskie i asyryjskie świadczą również o bardzo wysokiej kulturze i istnieniu tam m.in. sztuki fryzjerskiej. Odnaleziono np. prawzory dzisiejszej brzytwy. Fryzury różniły się od greckich. Na podstawie pozostałych zabytków można opisać fryzury, zwłaszcza męskie. Mężczyźni nosili długie włosy zarzucone do tyłu i luźno ujmowane w siatkę lub specjalne upięcie. Nad czołem układano włosy w małe loki i spirale, a koło uszu i policzków zwijano w kółka. Niezwykle pieczołowicie czesano brodę i strzyżono ją „schodkami w dół”. Widać w tym wielki kunszt fryzowania i strzyżenia.

Grecja

Jak wynika z wielu przekazów, również starożytni Grecy przywiązywali dużą wagę do ubioru i fryzury. Pozostałe pomniki kultury greckiej, np. rzeźby, świadczą m.in. o wysokim poziomie fryzjerstwa i jego artyzmie. Regułą harmonii i estetyki podporządkowano także fryzjerstwo. Fryzura musiała idealnie pasować do całości postaci i tworzyć z nią harmonijną całość.

Nigdzie w dziejach ludzkości nie można doszukać się tylu zdobień głowy co w starożytnej Grecji. Fryzowanie włosów stało się tam do pewnego stopnia ceremoniałem.

Do najbardziej znanych stylowych uczesań greckich należała fryzura o nazwie „*Lampadion*” (płomień) – (ryc. 6).

Ryc. 6 Fryzura grecka „*Lampadion*” (400 r. p.n.e.)

Rzym

Wpływy i oddziaływanie kultury greckiej, także w zakresie fryzjerstwa, rozciągały się na cały ówczesny świat, a szczególnie silnie zaznaczyły się u Rzymian.

Pomniki i rzeźby oraz inne zabytki rzymskie świadczą również o daleko posuniętym rozwoju fryzjerstwa. Przez długi okres czasu

niepodzielnie panował tam grecki styl czesania. Zasadniczą, odrębną cechą stylu rzymskiego było nadawanie fryzurze naturalnego kształtu i fryzjerzy, stosując wysoką technikę, dążyli do tego aby fryzura – mimo kunsztownego wykonania – miała jak najbardziej naturalny wygląd.

W okresie rozkwitu Cesarstwa Rzymskiego fryzury uzyskały kształt bardziej bogatych i urozmaiconych różnymi ozdobami (ryc. 7).

Ryc. 7 Fryzura „tutusowa” z czasów rzymskich, początek n.e.

Moda starożytnego Rzymu stawiała fryzjom kobiecym o wiele wyższe wymagania niż fryzjom mężczyźn, którzy ze względów etycznych nosili włosy krótko przystrzyżone (ryc. 8).

Ryc. 8 Fryzura rzymska

Rzymianki w szerokim zakresie korzystały ze sztucznych środków aby podkreślić swoją piękność i powab. Stosowały masażę ciała, kąpiele

lecznicze, środki do malowania paznokci i włosów. Najmodniejsze były kolory: blond i rudy.

W Rzymie, podobnie jak w Grecji, pracę fryzjera wykonywały niewolnice i niewolnicy. Poszczególne czynności przy układaniu fryzur rozłożone były pomiędzy wyspecjalizowanych fachowców, a końcowe ułożenie fryzury wykonywała niewolnica zwana *kupasis*. Zabiegi te odbywały się nie tylko w domach prywatnych ale i w publicznych, tzw. „termach”, specjalnie w tym celu urządzonych i wyposażonych. Niewolników wykonujących masaże nazywano *kosmetami* – od tego wyrazu pochodzi dzisiejsza „kosmetyka”. W łaźniach pracowali także specjaliści od zarostu i strzyżenia włosów, tzw. *tonsores*. Wśród nich byli biedniejsi rzemieślnicy, z których usług korzystały biedniejsze warstwy społeczne, nie mające własnych niewolników.

Podboje i walki z Germanami przyniosły wiele zmian w stylu uczesania, a przede wszystkim w kolorze włosów. Rzymianki naśladowując wzięte do niewoli kobiety germańskie, zaczęły utleniać i farbować je na kolor złoty i blond.

Średniowiecze

Stosunki panujące w średniowieczu, a zwłaszcza w początkowym jego okresie nie sprzyjały rozwojowi sztuki i kultury oraz rozwojowi mody fryzjerskiej. Pod wpływem kościoła wszelkie przejawy kultu ciała uległy zahamowaniu. Fryzury tego okresu nie przedstawiały ciekawych technicznie rozwiązań. Kobiety nosiły przeważnie włosy długie, proste, opadające na szyję, z przedziałkiem pośrodku głowy, z tyłu związane wstążką lub splecione w warkocze. Zgodnie z nakazem kościoła kobiety zakrywały włosy welonami, woalami, czepkami wykonanymi niejednokrotnie z drogich ozdobnych materiałów (ryc. 9).

Ryc. 9 Uczesania i nakrycia głowy z czasów średniowiecza

Renesans

W okresie odrodzenia moda we fryzjerstwie rozwijała się w różnych kierunkach. Wpływowo damy tworzyły własny styl, chętnie naśladowując uczesania greckie i rzymskie. Dopiero w okresie późniejszym uczesania przybierały charakterystyczne cechy stylu, nazywanego dzisiaj renesansowym. W przeciwieństwie do fryzur greckich, których ideałem było zakrywanie czoła włosami, w epoce renesansu dążono do podkreślenia wysokości czoła. W tym celu kobiety goliły nawet włosy nad czołem. Na stroje i sposób czesania w decydujący sposób wpływały dwory i pałace możnych, a przede wszystkim dwory królewskie, zwłaszcza dwór francuski.

Barok

Modne były fryzury bardzo wysokie. Kobiety nosiły peruki z naturalnych lub sztucznych włosów. Zasięg działania fryzjerów ograniczał się do zamkniętych domów możnych panów i dworu królewskiego. Żona Ludwika XIII – Anna Austriaczka – stworzyła nowy typ fryzury. W tym okresie modne fryzury niższe, przystrojone sznurami pereł i drogimi kamieniami.

Rokoko

W tym okresie modzie w całej Europie nadawał ton dwór francuski. Fryzury rokokowe początkowo dość niskie, z biegiem czasu stawały się coraz wyższe, bardziej fantazyjne i skomplikowane (ryc. 10).

Ryc. 10 Fryzura rokoko

Wykonanie ich wymagało nieraz wielu godzin pracy. Stosowano również ozdoby w kształcie fregat, wież lub grodów. Barwę włosom nadawały różnorodne pudry – był on wtedy najmodniejszym produktem fryzjerskim. W okresie rokoka wyróżnili się trzej fryzjerzy francuscy: Laseneur, Dage, i Legros. Największym mistrzem był Legros, który opracował zasady techniki fryzjerskiej i lansował dostosowanie rodzaju fryzury do całej sylwetki. Otworzył również w Paryżu akademię szkolącą fryzjerów.

Okres nowożytny

Na modę i styl wywierał wpływ dwór cesarski Napoleona III, nie wytworzono jednak oryginalnego stylu uczesań. Fryzjerzy zaczęli stosować dowolną technikę i kształty fryzur, zależnie od potrzeb określonego środowiska społecznego.

W każdej epoce historycznej, zależnie od stopnia rozwoju społecznego, występowały rodzaje fryzur, które miały odrębne cechy charakterystyczne, właściwe tylko dla danego okresu. Niewątpliwie na rodzaj i cechy fryzur wpływały gusty i upodobania, a poza tym panujące zwyczaje narodowe lub regionalne i obowiązująca na danym terenie moda.

W rzemiośle fryzjerskim przyjął się zwyczaj nazywania uczesaniem stylowym każdej fryzury o pewnych charakterystycznych cechach artystycznych, dzięki której można poznać, w jakim okresie i w jakim kraju została ona wykonana. Poznanie różnych stylów uczesań, od czasów najdawniejszych aż do dzisiejszych, jest niezmiernie ważne dla każdego fryzjera, który chce uchodzić za wysoko wykwalifikowanego rzemieślnika. Bardzo często fryzjerzy sięgają do historii, szukając wzorów i pomysłów do komponowania nowoczesnych, modnych linii uczesań.

Stylowe historyczne fryzury znajdują zastosowanie w teatrze, filmie i telewizji. Ponadto na egzaminach mistrzowskich oraz na konkursach fryzjerskich wymagana jest nie tylko znajomość stylowych fryzur ale i umiejętność ich technicznego wykonania.

Fryzjerstwo na ziemiach słowiańskich i polskich

Źródła historyczne dotyczące ziem słowiańskich i polskich dostarczają wiele materiału świadczącego o tym, że już Prasłowianom nieobca była troska o higienę ciała. Znane były kąpiele i proste zabiegi kosmetyczne.

Istnieją również dowody świadczące o pielęgnowaniu włosów. Należą do nich m.in. grzebień z czasów kultury łużyckiej oraz wyrazy używane obecnie, a wzięte z języka prasłowiańskiego, takie jak np. czesanie (czosanie) oraz grzebień (od słowa grzebać we włosach w celu ich oczyszczania). W uczesaniu i stroju głów obu płci, a nawet wśród tej samej – między dziewczętami a kobietami zamężnymi – istniały wyraźne różnice. Mężatki nosiły włosy upięte i schowane pod czepcami, dziewczęta natomiast nosiły włosy rozpuszczone lub splecione w warkocze i związane wełnianym sznurem z przypiętym bursztynowy guzem. Mężczyźni nosili

długie włosy opadające na ramiona, czasem – brodę i wąsy kunsztownie fryzowane; często też golili zarost.

Z biegiem lat wytworzyły się na ziemiach polskich odrębne grupy zawodowe specjalizujące się w sztuce fryzjerskiej. Byli to **łaziebnicy**, **balwierze**, **cyrulicy**. Nie stworzyli oni jednak specjalnego charakteru fryzury ani dla kobiet ani dla mężczyzn. Polacy bardzo silnie ulegali wpływom obcym, przejmowali zwyczaje i modę uczesań z krajów sąsiadujących.

Polki dopiero od początków XVII wieku zaczęły poświęcać uwagę włosom w toalecie. Moda docierająca tu z Włoch zachęcała odważne kobiety do wysunięcia spod czepka pukla włosów bądź grzywki, oraz do noszenia siatki na włosach. Szeroki zaś ogół szlachty stosował modne golenie głów. Modę francuską wprowadziła do Polski żona Władysława IV – Maria Ludwika. Zaczęto stosować fryzury (peruki) pudrowane, ozdabiane przeróżnymi strojeniami.

Jednak na pomysłowość i odwagę fryzur w społeczeństwie mogły sobie pozwolić jedynie wyższe sfery. Kobiety niższych stanów, niezamężne i niemajątkne chwyciły się każdej nawet najgorzej płatnej pracy, żeby zarobić na chleb.

Nie można powiedzieć, aby fryzjerzy polscy zajęli jakieś przodujące miejsce w rozpowszechnianiu modnych fryzur, które ogólnie przyjęły by się w społeczeństwie. Niemniej jednak Polska posiadała wysokiej klasy fachowców. Niektórzy z nich np. Antoni Cierplikowski – „Antoine”, są dobrze znani i cenieni za granicą.

Cel i znaczenie społeczne fryzjerstwa

Zawód fryzjera przechodził różne stadia rozwojowe, zależnie od ogólnego rozwoju ludzkości, stopnia i poziomu jej kultury oraz

kształtowania się stosunków społecznych. W czasach starożytnych fryzjerzy nie zajmowali żadnej pozycji społecznej. Niejednokrotnie uzyskana przez nich uprzywilejowana pozycja wśród wielkiej rzeszy niewolników dawała im chwilowe i doraźne korzyści, przynosiła ulgę w warunkach bytowych, nie dawała im jednak praw niezależnego i wolnego człowieka.

W miarę rozwoju społecznego człowieka stanowisko fryzjera w społeczeństwie ulegało również zmianom. Przede wszystkim walka antagonistycznych klas społecznych podnosiła w coraz to wyższym stopniu prawa, rolę i znaczenie społeczne fryzjera. Z pracownika, którego pracą pogardzano, rzemieślnik – fryzjer stawał się stopniowo pełnowartościowym członkiem społeczeństwa.

Zawód fryzjera miał zawsze charakter świadczenia usług osobistych dla człowieka. W początkowej fazie rozwoju tego rzemiosła zasięg świadczenia usług był jednak ograniczony i odnosił się do najbardziej elitarnych i uprzywilejowanych grup społecznych.

Okres feudalizmu i szczytowego rozwoju miast w czasach późnego średniowiecza przyniosły fryzjerom nowe formy pracy i ustaliły ich pozycję społeczną. W tym okresie fryzjer, nazywany był *łaziebnikiem*, *balwierzem*, *golarzem* lub *cyrulikiem* a pracę jego zaczęto cenić. Posiadał własny warsztat pracy i był człowiekiem wolnym; mógł się swobodnie specjalizować w swoim zawodzie i ulepszać swoje narzędzia pracy. Zorganizowani w cechy cyrulicy – wraz z całą warstwą rzemieślników – brali udział w życiu politycznym i społecznym miast. Walczyli o udział swoich przedstawicieli w radach miejskich, o dostęp do urzędów miejskich i innych godności, byli współorganizatorami życia miejskiego zarówno pod względem gospodarczym i politycznym, jak i kulturalnym.

Praca fryzjera była zawsze związana z aktualną modą, z chęcią nadania postaci ludzkiej estetycznego wyglądu. Fryzjer był

współuczestnikiem w tworzeniu nowej mody, a nieraz nawet nadawał jej zasadniczy kierunek. Korzystanie z usług fryzjera stawało się stopniowo wewnętrzną potrzebą człowieka, tak nieodzowną, jak zaspokajanie innych materialnych potrzeb, zwłaszcza że stan psychiczny człowieka i jego wewnętrzne samopoczucie w dużej mierze zależą od wyglądu zewnętrznego.

Świat fryzjerstwa w dzisiejszych czasach

Dziś włosy, niezależnie od pozycji i rangi społecznej, stanowią ważny element naszej osobowości. Fryzura stała się wyrazem postawy życiowej, a niekiedy wręcz protestu. Świadczą o tym chociażby przykłady dzieci – kwiatów, hippisów, punków, czy „wymuskanych od stóp do głów” poppersów.

We wszystkich epokach historycznych fryzury i metody pielęgnacji włosów podlegały kaprysom mody. W naszym stuleciu modę lansują przede wszystkim gwiazdy muzyki, filmu, polityki i sportu. Obraz i dźwięk obiega kulę ziemską w ciągu kilku sekund. Jeszcze nigdy liczba potencjalnych naśladowców nie była tak liczna jak dziś.

Wzrost zapotrzebowania na usługi fryzjerskie związany ze wzrostem wymagań, jakie współczesna kultura stawia człowiekowi, powoduje coraz większe wymagania stawiane fryzjerowi przez klientów. W wyniku tego pojawiła się potrzeba szkolenia coraz lepiej wykwalifikowanych rzemieślników. A ponieważ mamy do czynienia z zawodem usługowym, w którym podmiotem jest człowiek, niezwykle istotne są wyraźne określone wymagania psychofizyczne odpowiadające rzeczywistym potrzebom pracy. Fryzjer, który wiele godzin dziennie spędza w niewygodnej pozycji stojącej bądź siedzącej, pochylony nad klientem, wykonując czynności wymagające niezwykle wyostrzonego zmysłu

postrzegania kształtów i barw oraz zdolności manualnych, powinien posiadać cechy predestynujące go do wykonywania tego zawodu. Nie wystarczy po prostu chcieć być fryzjerem.

Człowiek odwiedzający salon fryzjerski chce przede wszystkim być dobrze obsłużony. To podstawowe założenie, punkt wyjścia od którego zaczyna się poznawanie psychiki klienta. Po wejściu do salonu pierwszą najbardziej rzucającą się w oczy rzeczą jest jego estetyka. Dlatego otwierając salon, należy zastanowić się w jaki sposób zaaranżować nastrój salonu, tak aby zapewnić klientowi komfort psychiczny. Nastrój jest tworzony za pomocą kolorów, dekoracji, dźwięków, zapachów, itp., a więc wszystkiego co oddziałuje na zmysły człowieka, kształtując jego opinię rzeczywistości. Znaczenie wrażeń zmysłowych zostało już dawno dostrzeżone przez specjalistów od reklamy, którzy na co dzień wykorzystują swą wiedzę dla przykucia naszej uwagi: pozyskania emocji dla naszych celów.

Przyjazny klimat pracy, ciepły i gościnny stosunek do klienta to tylko niektóre z elementów oddziałujących na psychikę każdego przebywającego w salonie klienta. Bardzo ważny jest nastrój uformowany przez ogólny obraz wnętrza. To on towarzyszy klientowi przez cały czas jego wizyty i pozostaje w jego wspomnieniach. Obsługiwany często spędza w salonie fryzjerskim ponad godzinę, dłużej niż w wielu innych punktach usługowych i handlowych. Tu więc powinno się kłaść szczególną otoczkę jaką jest odpowiednie dopracowanie wnętrza wraz z wszystkimi jego atrakcjami. Fryzjerstwo stanowi poniekąd usługę ekskluzywną, więc w takiej sytuacji należy uczynić wszystko począwszy od wystroju salonu po fachową obsługę, aby zachować dobry wizerunek w pamięci klienta.

Osobą, która wniosła wiele nowych zmian do fryzjerstwa światowego jest Vidal Sassoon.

Nauka zawodu fryzjerskiego w współczesnych czasach

Ministerstwo Edukacji Narodowej postanowiło zmodernizować programy nauczania wielu rzemieślniczych zawodów w tym zawodu Fryzjer i Technik fryzjerski. Już samo określenie zakresu zadań i kompetencji Fryzjera oraz pojawienie się zawodu w szkole, świadczy o powadze, z jaką potraktowano problem fachowej edukacji fryzjera. Podstawowe Programowe Kształcenia w Zawodzie Fryzjer oraz w Zawodzie Technik Fryzjerski zostały przygotowane zgodnie z wymaganiami, jakie stawia się obecnie fryzjerom i nowej kadrze naukowej. Dotychczas programy edukacyjne opracowywane były przez szkoły, które dostosowywały je do własnych wymagań, warunków ekonomicznych i potrzeb lokalnego rynku fryzjerskiego. W efekcie takiego postępowania i braku odpowiedniej kontroli władz obniżył się ogólny poziom wymaganych umiejętności, co wiązało się z brakami, jakie wykazywali adepci szkół w stosunku do realnych potrzeb nakładanych na nich przez nowoczesne fryzjerstwo.

Szereg nowych możliwości pracy w zawodzie fryzjer, pojawienie się nowych specjalizacji, spowodowało niekwestionowaną konieczność rozszerzenia dotychczas proponowanego przez szkoły zakresu teorii i praktyki, tak aby dostosować ich poziom do europejskiego poziomu nauczania. Istotne w podstawie programowej jest szczególne potraktowanie higieny zawodowej, obejmującej BHP w salonie, przepisy PPOŻ. Także niezwykle ważnym elementem w kształceniu fryzjera są pracownie szkolne (rysunku, fryzjerska oraz multimedialna) przewidziane w podstawach programowych. Ich wyposażenie zapewni uczniowi, to wszystko, co jest konieczne w prawidłowym procesie prowadzenia edukacji, w tym pełne podstawy praktycznej nauki zawodu, spełniając założenia nowoczesnej

techniki i dydaktyki, które oferują młodzieży, jak najlepsze warunki rozwoju.

Według statystyk prowadzonych przez Związek Rzemiosła Polskiego, zakłady rzemieślnicze szkolą obecnie ponad 170 tysięcy młodzieży. Rocznie do egzaminów czeladniczych przystępuje ok. 5600 osób – ponad 30 % z nich ubiega się o status czeladnika fryzjerstwa. Dlatego nowe wytyczne programowe, jednolite dla wszystkich szkół zawodowych w klasach o profilu fryzjerskim, spowodują konieczność realizowania w szkołach teoretycznej i praktycznej nauki zawodu na najwyższym poziomie, co z kolei pozwoli na szerokoprofilowe potraktowanie tego rzemiosła, zgodnie z nowoczesną ideologią mówiącą o jego nieustannym rozwoju i zwiększaniu się możliwości na rynku fryzjerskim.

Piśmiennictwo

Hoch D., Schmock M., *Wszystko o włosach*, Wella AG 1997
Zebothsen G., *222 fryzury na każdą okazję*, Warszawa 1993
Świat Fryzjerstwa – Magazyn Branżowy